

Perioada primului interregnum este interpretată ca o epocă de decădere a statului la care converg atât cauze externe («strony somsiad naszych» -din partea vecinilor noștri), f. 28, cât și interne. Principala cauză a acestei stări, arată autorul, este lipsa de unitate a nobilimii în chestiunile de interes național. Autorul se dovedește a fi un foarte bun cunoscător al nobilimii (poate că el însuși face parte din ea) și totodată un demascator necruțător.

«A taka marna i sliepa sprawa nasza czo kiedy by belo naypilny zgody. rozerwalismy sye i kiedy trzeba rady. pomieszalismy sye... Iedny za waśny. drudzy za Practika. Trzeczy. za wacantiemy y vboga R. P. odbieszona na sromotny. gwalth hanbe y sromote zostawiona reeze zalamuye y czeka zgynienya». (Pentru o cauză atât de amărită și fără orizont cum e a noastră, că atunci când era nevoie absolută de înțelegere ne-am certat, iar când a fost nevoie de un sfat ne-am bîlbîit... Unii sînt pentru discordie, alții pentru intrigi, alții pentru interregnum și sărmana Republică supusă unei violențe rușinoase, în dezonoare și rușine își frînge mîinile așteptîndu-și pieirea) f. 28.

Inițial, arată autorul, la baza ideii de republică a Poloniei au stat «libertatea, vigilența, bărbăția și indestructibilitatea», însă în epoca aceasta de după renaștere, cînd elementele distructive primează și «generationis principia odminyly» (principiile generale s-au schimbat): «miasto wolnoscy y swodoby swawolya, miasto wiary niewiara miasto czuynoscy — sproсна iakas i Gruba Nieczuyność a bezpieczenstwo powszechnym nasz iusz powietrzem zarazilo» (În loc de libertate — samavolnicie, în loc de credință — necredință, în loc de vigilență — o lipsă grosolană și dezmățată de vigilență, iar inactivitatea ne-a otrăvit și aerul pe care-l respirăm), f. 28.

După cum putem deduce din indignarea care-l cuprinde pe autor, acesta este un nobil care ține la principiile străvechi ale ordinii nobiliare și la libertățile castei sale. Este totodată catolic și deci adversarul reformei, «necredinței», cum o numește el.

Spiritul demascator încetează însă atunci cînd e vorba de fostul rege, de ultimul Jagiellon, despre care se exprimă cu mult regret și dragoste. Consideră că după moartea lui statul a rămas fără posibilitatea de a se mai conduce:

«A tośmy iusz bezs glosy członky, bezs krolya poddany. Trzoda bes pasterza i wilczy iusz za granicza» (Am rămas ca niște membre fără cap, supuși fără rege, turmă fără păstor și lupi sînt de-acum la graniță) p. 28—28 v.

Pentru îndreptarea acestei stări de lucruri autorul propune aceleași nobilimi pe care o criticase mai înainte, să numească guvernatori, să se bizuie pe partidul cel mai puternic și să le risipească pe celelalte, să păzească tezaurul statului, să se îngrijească de averile regale și să pună strajă puternică la cetățile de la graniță. Formulează chiar 6 principii, punînd accentul în mod vădit pe libertățile și principiile morale nobiliare. Astfel, cere viitorului rege, printre altele: «zeby wczalye wolnoscy i prawa zahowal, zeby nowych a postronnych obyczayow nie wnosieli» (să păstreze intacte libertățile și drepturile, să nu introducă obiceiuri noi și străine) f. 31.

Din acest manifest-program deducem că autorul¹ este un nobil conservator care, mai presus de orice, urmărește propășirea nobilimii și integritatea drepturilor sale. Căci deși o vede realist, cu toate scăderile ei, o consideră totuși drept singura forță capabilă să regenereze starea de înflorire a țării. Vorbind despre cler, arată că «ten stan nie jest popularis» (această pătură nu este populară). Dar autorul nu numai că nu consideră necesar ca pătura conducătoare să fie populară, ci dimpotrivă: «Nihil est autem in R.P.² periculosius homine populari iaczy sa swieczcy habendo curam ad modum posteritatis aduehenda et locuplende» (f. 29).

În legătură cu alegerea unui nou rege, autorul ia în discuție fiecare candidatură în parte și fiecareia îi găsește lipsuri, cu excepția celei a lui Ernest de Habsburg. Consideră în principiu că un rege nu mai reprezintă o mare autoritate în stat «dzys tanta e corruptio seculi ze nye wielkie iest wwaszenie Magiestatow krolyewskych» (astăzi atât este de coruptă epoca, încît nu se mai dă mare respect maiestății regale), f. 29 v, însă îndeamnă totuși să se aleagă un rege, căci, spune el, «mai bine cu un domn oarecare decît fără nici unul» (f. 31). De fapt, însă, nu-i este atât de indiferent care va fi ales, căci în primul rînd respinge cu vehemență posibilitatea alegerii unui domn autohton: «Iusz tedy ya do tego przywyode ze trudno doma Pana nalyesz zgodnye zeby mocny bel zeby wladza myal. i wazen bel w taky rozmaitoschy narodow do iedny R.P. nalyezaczych» (Însă consider că acasă e greu să găsești un domn corespunzător, să fie și puternic, să aibă și demnitate și să fie impunător în fața diferitelor nații care fac parte din această Republică), f. 31.

Analizînd candidatura țarului rus, care este propus pentru «marea sa putere și întinderea statului» (f. 29 v), autorul o respinge, amintind de cîtă cruzime și tiranie au dat dovadă țarii

¹ Stabilitatea paternității este foarte greu de făcut, cu atât mai mult cu cît în acea perioadă activau pe plan literar în Polonia mai mulți scriitori cunoscuți (M. Bielski, J. Kochanowski, L. Górnicki, H. Malecki, M. Krowicki, J. Wujek, J. Januszowski, B. Paprocki, S. Klonowic, P. Skarga, St. Grochowski) plus o serie de scriitori mai mici și publicații.

² Republica.